

STENHUGGERIET VID HERRGÅRDSVIKEN

Tjurkö, Karlskrona skärgård industriminne och kulturmiljö

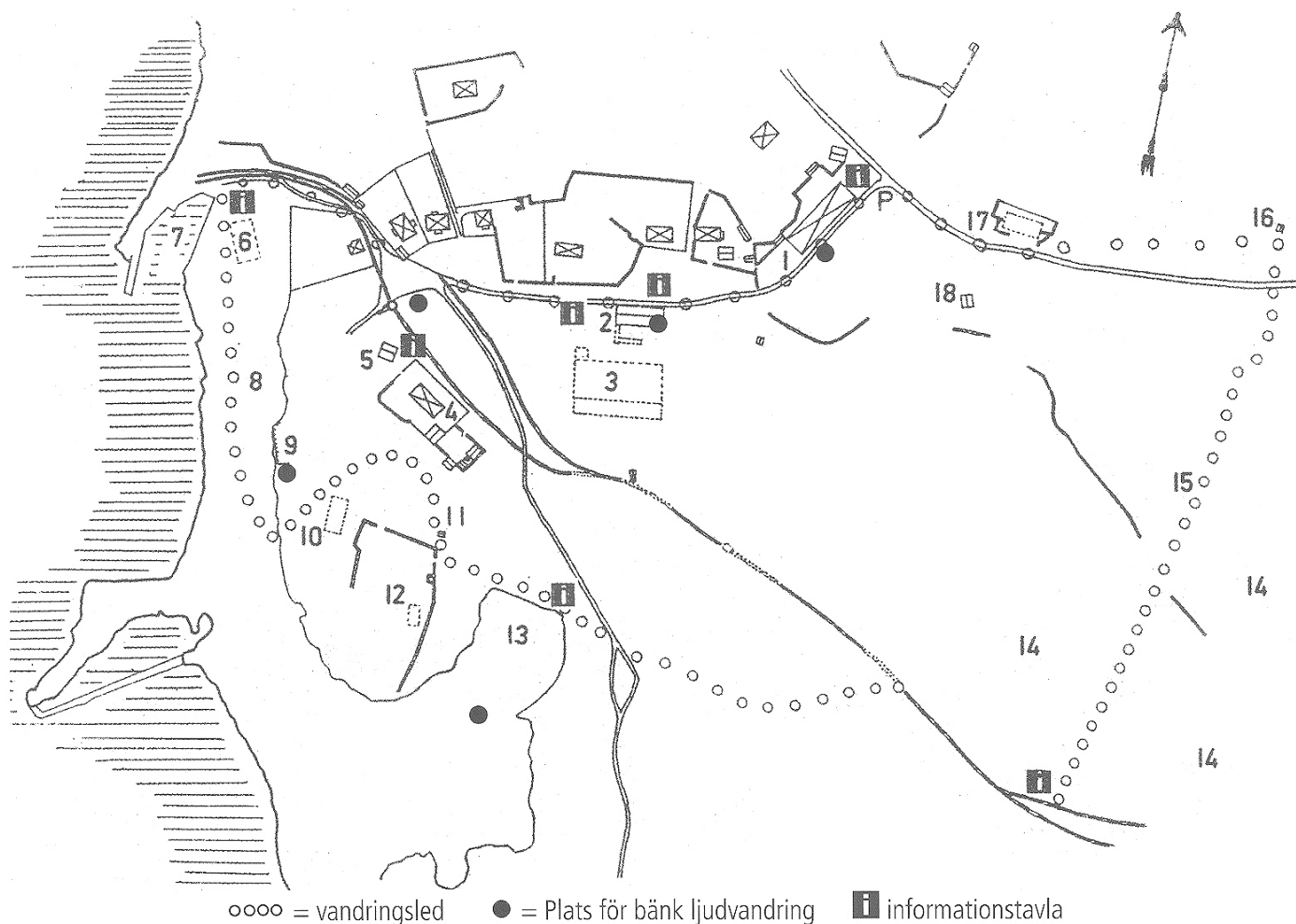

Ett stenbrott vid Herrgården på Tjurkö. 1890-tal. Foto Blekinge museum.

Genom området löper en markerad vandringsled som passerar flera anläggningar och minnesmärken från stenhuggeriets tid. Hela slingan är cirka 1,5 km lång och utmärkt med punkter på kartan. Ta med foldern och gör en rundvandring!
OBS! Stigen är ej tillgänglighetsanpassad.

I Restaurationshuset på Tjurkö finns utställningen HUGGA I STEN – om stenhuggerinäringen i Blekinge. Här kan du även låna ljudvandringen "En värld av vatten och sten". Restaurationshuset är öppet sommartid

www.blekingemuseum.se • www.skargardskraft.se

oooo = vandringssled ● = Plats för bänk ljudvandring i informationstavla

1. Restaurationshuset. Restaurationshuset byggdes 1878 för att tillgodose de dagliga behoven i det växande stenhuggarsamhället. Byggnaden har innehållit bageri, bryggeri, matservering och affär. Här fanns bostadsrum för läkare och präst. På vindsvåningen hade Blåbandslogen sin lokal.

2. Stenboden matsal för vaktmanskap och proviantbod.

3. Kronoarbeitsstationen. Endast grunden kvar.

4. Nya kontoret. Numera privat sommarbostad

5. Gamla kontoret

6. Fångsmedjan. Här låg Kronoarbeitskårens smedja. Här smiddes och skärptes endast fångarnas verktyg men dessutom utfördes alla andra sorters smidesarbeten. Ursprungligen nådde vattenlinjen ända upp till smedjan.

7. Hamnen. Härifrån exporterades stenprodukter från Tjurkö och närbelägna stenbrott till främst Tyskland.

8. Tippen. Ned på cementplattan vid kajen tippades färdigrossad makadam som därifrån lastades över på fraktbåtar. På plattan arbetade även gatstenshuggare som fick stenblock levererade hit från bolagets storbrott.

9. Stenkrossen. Fundamentet till den stora stenkrossen som togs i bruk 1909.

10. Stallet. Här låg en stallbyggnad med vagnslider och kuskbostad.

11. Bryggghus – tvättstuga. Tvättstugan byggdes på 1940-talet intill ett övergivet och vattenfyllt stenbrott där tvätten kunde sköljas. Det vanligt att kvinnorna i stenhuggarfamiljerna fick extra inkomster genom att ta emot tvätt från Kungsholms fort och från hushåll i Karlskrona.

12. Klockare-Johans stenstuga. Stenhuggarfamiljerna kunde själva bygga sig enkla stugor av överbliven brottsten. Här ses murrester av en som var bebodd ett par decennier in på 1900-talet.

13. Storbrottet Vrålebo

14. Stenbrotten. Växtligheten breder åter ut sig över den tidigare helt avskalade markytan men kvar finns spåren av stenarbetarnas möda i småbrotten. Bland den vassa skärvstenen ligger också gatstensämnen de misslyckats med och utkilade stenblock det inte varit lönt att bearbeta vidare.

15. Huggboden. I stenhuggarboden kunde 2-3 man samtidigt knacka gatsten på skravelfyllda arbetsbänkar. Stenblocken lyftes in genom en lucka i bodens gavel. I boden var stenhuggarna skyddade för väder och vind och kunde om kvällarna arbeta i lampljus. Stenhuggarboden här byggdes 1987 och är en rekonstruktion med förebild från Sturkö.

16. Krutboden. Över disken i krutboden expedierades svartkrut för laddning av borrhålen i berget. Härifrån till sprängplatsen bars den högexplosiva varan på krutbåtar. Den större sprängkraften i dynamit förvandlade stenen till grus och användes enbart för att få undan värdelöst berg.

17. Högarörskasernen. Här låg Högarörskasernen, som var en av de bostadskaserner stenhuggerfirman uppförde för den tillresande arbetskraften. Till en början trängdes ungarlar i kasernens åtta rum. Längre fram blev rummen ofta bostad för en hel familj. Byggnaden revs 1984.

18. Likboden. I likboden lades avlidna i väntan på begravning. Under arbetet i stenbrotten inträffade ofta större och mindre olycksfall. Då dödsolyckor skedde, var det vanligen i samband med sprängning eller fall i berget.

Tjurkö blev under 1800-talets sista decennier centrum för stenhuggerinäringen i Blekinge. Små, privata stenbrott var då vanliga över hela landskapet men här vid Herrgården bedrevs verksamheten tidigt i industriell skala. Initiativtagare var en tysk f d fortifikationsingenjör vid namn Franz Herman Wolff, som år 1862 kom till östra skärgården för att köpa brytningsrätt i bergen. Produktionen har framför allt varit inriktad på export av gatsten och kantsten.

Innan stenhuggeriets tid bestod Tjurkös befolkning av fiskare och småbrukare med knappa livsvillkor. När firman Wolff etablerade sig här, fick tidigare obrukbar mark ett ekonomiskt värde och genom stenindustrin kom landskapet att omvandlas fullständigt.

Med stenhuggeriet uppstod på den lilla ön en helt ny typ av samhälle, vars innevånare levde av lönearbete och till största delen var inflyttade från andra orter. Som mest sysselsatte Wolff närmare 1000 personer på Tjurkö och grannön Sturkö. Vid Herrgården uppförde bolaget bostadskaserner åt arbetarna men längre fram kunde en del familjer bygga egna stugor. Flera affärer, matställen och ölhallar öppnades i området, som under några årtionden sjöd av liv. Dessutom hade Kronoarbetareskåren en avdelning förlagd hit mellan åren 1872 och 1894. Totalt arbetade cirka 5000 fångar för Wolff under denna period.

Från 1800-talets slut blev stenhuggerinäringen i Blekinge alltmer koncentrerad till länets västra del. I samband med tillbakagången på Tjurkö och grannön Sturkö, tog många stenhuggare arbete i stenbrotten runt Karlshamn. Andra flyttade till Bohuslän, det landskap som så småningom helt kom att dominera den svenska granitindustrin.

De stenhuggare som stannade här på öarna fick framledes uppleva långa perioder av arbetslöshet och umbäranden. Under 1930- och 40-talen bedrevs viss produktion med hjälp av statligt understöd men vid mitten av 1950-talet blev det helt tyst i bergen.

Restaurationshuset

Här finns utställningar och försäljning av lokalt konsthantverk. Du kan även köpa glass och kaffe. Restaurationshuset drivs av konst- och hantverksföreningen Skärgårdskraft. Öppet på sommaren!

Vägbeskrivning: Vik av från E22 mot Sturkö, Tjurkö. När du kommit till Sturkö, följ skyltar mot Tjurkö. Vid första T-korsningen på Tjurkö följ skyltning mot Herrgårdsviken.

Vill du ladda ner ljudvandringen en "Värld av vatten och sten" som app? Ladda ner mobilappen Hi-Story och därefter turen. Börja med att skanna QR-koden och starta nerladdningen av appen. Följ instruktionerna och ladda ner turen Stenbrotten på Tjurkö – En värld av vatten och sten. Ljudvandringen i stenhuggerimiljön tar ca 50 min. Producerad av Blekinge museum i samarbete med Hi-Story Sweden AB. Besök gärna www.hi-story.se